

הישיבה המאתיים שישים וחמש (רסה)

ביום כ"ז באדר התשס"ב (11 במארס 2002) בשעה 15:00, בכית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, אילן אלדר, יהושע בלאו, זאב בן-חיים, יעקב בן-טולילה, משה בר-אשר (יו"ר), אברהם טל, אבנר טריינין, יוסף יהלום, ישראל ייבין, קציעה כ"ץ, שמא יהודה פרידמן, גד בן-עמי צרפתי, מנחם צבי קדרי, אלישע קימרון, שמעון שרביט;
החברים-היועצים שולמית אליצור, יוחנן ברויאר, דוד טלשיר, יוסף עופר, מנחם קיסטר;

המנהל הכללי נתן אפרתי; עובדי המזכירות המדעית אורלי אלבק, איילת בצלאל, רונית גדיש, קרן דובנוב, ברק דן, צביה זמירי, רחל סליג; יועצת הלשון ברשות השידור רות אלמגור-רמון.

- סדר היום:** א. הרצאת יוסף עופר "הילכו שניים יחדיו? – הפרדת הניקוד הטברני מטעמי המקרא במהלך הדורות ובעברית בת ימינו"
ב. תיקון תקציב האקדמיה לשנת 2002
ג. ענייני דקדוק: הַמִּירוּת או הַמְרוּת; נטיית גְּבַרְת
ד. נטיית הפועל בגזרת הכפולים (ע"ע) ובגזרת ע"ו-ע"י
ה. אישור הודעת ועדת הדקדוק

[הערת העורך: עקב תקלה בהקלטת הישיבה שוחזרו מן הזיכרון עיקרי הדברים שנאמרו בה.]

- א. הרצאת יוסף עופר "הילכו שניים יחדיו? – הפרדת הניקוד הטברני מטעמי המקרא במהלך הדורות ובעברית בת ימינו"**

[הערת העורך: נוסח מורחב של ההרצאה התפרסם כמאמר "הפרדת הניקוד הטברני מטעמי המקרא" בלשונונו סו, ג-ד (התשס"ד), עמ' 297-314.]

ב. תיקון תקציב האקדמיה לשנת 2002

מ' בר-אשר: תקציב האקדמיה לשנת 2002 אמנם אושר בישיבת המליאה הקודמת, אולם מאז החליטו הממשלה והכנסת על קיצוץ עמוק יותר בתקציב משרדי הממשלה. לדבר

הזה יש השפעה ישירה על תקציב האקדמיה. במקום קיצוץ של שלושה אחוזים אנו נדרשים כעת לקיצוץ של שמונה אחוזים. עיקר מאמצינו כווננו למציאת פתרון שלא יביא לפיטורי עובדים. בגוף שרוב תקציבו נועד לתשלום משכורות העובדים, זאת משימה קשה ביותר. אין ספק שאם ניאלץ לשוב ולקצץ במהלך השנה, לא יהיה מנוס מפיטורים. לאחרונה פניתי אל שר המשפטים מאיר שטרית בבקשה לקבל 400,000 ש"ח מקרן העיזבונות, אבל לא הייתי משליך על כך את יהבנו.

נ' אפרתי: כאמור עשינו ככל יכולתנו שלא לפגוע בכוח האדם. כ-85% מתקציב האקדמיה מיועד לתשלום המשכורות, וכ-7-8 אחוזים נוספים מופנים לסעיף האמרכלות (דואר, טלפון, חימום וכיו"ב). גם בסעיף זה אי אפשר לגעת. עיקר הקיצוץ מתוכנן אפוא בסעיף התפעול. כך למשל ניאלץ לדחות שיפורים מתוכננים במערכת המחשבים ובאתר האינטרנט של האקדמיה. הקלה מסוימת תבוא לנו מאגודת שוחרי האקדמיה, שהוקמה בשנת המאה לייסוד ועד הלשון. בשנת המאה ולאחריה נכנסו לאגודת הידידים תרומות מותנות ושאינן מותנות בסך כמה מאות אלפי ש"ח לקידום פעולות האקדמיה, ובשעת צורך זו אפשר לעשות בחלק מהן שימוש. כך בסופו של דבר יעמוד הקיצוץ על שלושה אחוזים בלבד.

מ' בר-אשר: אני מבקש מן המליאה לאשר את התקציב המקוצץ.

אושר תקציב האקדמיה החדש לשנת 2002.

התקציב המפורט – ראה בנספח, עמ' 301.

ג. ענייני דקדוק: המירות או המרות; נטיית גברת

המירות או המרות

המיר, המירות / בַּר הַמְרָה, המרות [מתוך מונחי הבנקאות ושוק החון – חלק ב] השאלה נדונה בישיבת המליאה הקודמת (ראה לעיל, עמ' 220-224). תוצאת החצבעה הייתה תיקו. בעקבות זאת הוחלט להביאה להכרעת המליאה לישיבה הזאת.

המונחים שהציעה הוועדה למונחי הבנקאות ושוק החון: המירות מְטָבֵעַ – currency convertibility; מְנִיַּת בְּכוֹרָה הַמִּיָּרָה – convertible preferred stock; יָנִיר עֲרָף הַמִּיר, יָנִיר עֲרָף הַמְרָה – convertible security.

הטיעונים בעד המיר, המירות – (א) גזירה של שורש תנייני היא תופעה המלווה את העברית מן המקרא ואילך; (ב) התופעה ששורש תנייני מזדהה עם שורש קיים אינה יוצאת דופן (לדוגמה: ממונע מן מנייע; במקרה הנדון המייר – המיר); (ג) משקל פֻּעֵל לחבעת תואר סגולה הוא כמעט אוטומטי ואין טעם להילחם בכך; (ד) הצורה 'המרות' אינה שקופה להבעת השם המופשט של תואר הסגולה; צורה זו היא הומוגרפית ל'המרות' בכתוב חסר הניקוד; (ה) המילים 'המיר' ו'המירות' כבר רווחות בתחום שוק החון.

הטיעונים בעד בַּר הַמְרָה / בַּת הַמְרָה, המרות – (א) אין רצוי לגזור את השורש התנייני המייר

שכן השורש משמש במשמעות אחרת (המ"ר) בתחום הכספים; (ג) אין לחשלים עם השתלטותו של משקל פֶּעִיל לציון תואר סגולה ודחיקות כל דרכי התבעה האחרות; (ג) המשקל 'הַפְּעֵלוֹתִי' לציון השם המופשט של תואר סגולה כבר נקבע במונחים אחרים: הַשְּׁוֹאוֹת - comparability [מתמטיקה התשמ"ח], תְּהַדְרוֹת - penetrability [הנדסה כימית]. הערה: הוועדה למונחי התבנאות ושוק החון מבקשת להשאיר את המונחים הַמִּיר, הַמִּירוֹת על כנם בנימוק שמונחים משמשים.

מ' בראש: השאלה הראשונה בסעיף הדקדוק - הַמִּירוֹת או הַמְּרוֹת, פרי דיוני הוועדה למונחי התבנאות ושוק החון - נדונה בישיבת המליאה הקודמת אך לא הוכרעה. הנימוקים לשתי הדעות עלו בהרחבה בדיון הקודם וסוכם בהודעה שהכינה המזכירות המדעית. לא נפתח את הדיון מחדש, אלא אם מישו מעוניין להוסיף על הדברים שנאמרו.

מ"צ קדרי: קבלת האפשרות בר המרה כמותן מכשול לפני עיוור. הדוברים מתקשים עם הנטייה החריגה בר-, בת-, בני-, בנות-, ואל לנו להתפלא אם נשמע צורות כגון ברת המרה, ברי המרה במקום בת המרה, בני המרה.

ד' טלשיר: אחד מיתרונות ההצעה המיר, המירות הוא שאם מקבלים את שם התואר המיר, אין צורך ללמד את השם המופשט המירות מאחר שבסיסם אחד. לא כן המצב עם ההצעה בר המרה, המרות.

א' טריינין: המילים המיר והמירות כבר רווחות בתחום שוק החון, ואינני חושב שבמקרה זה האקדמיה צריכה להתעקש על צורה שאינה משמשת בציבור.

א' אלדר: זה שנים שמשקל פֶּעִיל הולך ומתייחד להבעת היכולת, מעין חלופה עברית ל-able באנגלית. ואולם האקדמיה שללה את הרעיון לייחד את המשקל למשמעות זו ולאפשר יצירה כמעט אוטומטית מכל פועל. בעיקר הובעה התנגדות לשקול בו שמות תואר מפעלים שאינם בבניין קל. בפועל החליטה המליאה כי כל מונח יידון לגופו, ובאמת שְׁמִישׁ אושר אבל בְּצִיעַ נדחה.

והנה בא לפנינו שם התואר הַמִּיר. אמת, קל לגזור ממנו שם מופשט והוא משמש בקרב בעלי המקצוע, אבל מבחינה מורפולוגית חסרונותיו מרובים. שורש הפועל הַמִּיר הוא מו"ר. אך שורש זה, כשורשי ע"ו האחרים, יש קושי לשים אותו במשקל פֶּעִיל. מה עשו הדוברים? מן הַמִּיר יצרו את השורש המשני המ"ר, ואותו הכניסו למשקל הנכסף. בכך יצרו לא רק שורש משני אלא שורש הומונימי, ולכן אין פלא ששם התואר הַמִּיר הוא דו־משמעי. לא בכדי נראה לי שם התואר הַמִּיר - לציון דבר שאפשר להמירו - כאחת היצירות הגרועות שנתבקשה המליאה לאשר, בבחינת הסף התחתון של שמות התואר האפשריים במשקל פֶּעִיל. לו היה שם התואר נחבא ברשימה ארוכה של מונחים והיינו מאשרים אותו בהיסח הדעת, ניחא. אבל אם תבוא האקדמיה היום - לאחר דיון מפורט במונח הַמִּיר בשתי ישיבות רצופות - ולא תדחה אותו, לא יהיה שום מחסום בעתיד לפני כל אותם השמות במשקל זה ובמשמעות זו המידפקים על דלתנו, ולא יהיה לדעתי מקום לפסול אף אחד מהם.

הצבעה

בעד הַמִּיר, הַמִּירֹת - 8

בעד בַּרְהֶמְרָה, הַמִּירֹת - 10

הוחלט: בַּרְהֶמְרָה (convertible), הַמִּירֹת (convertibility).

נטיית גְּבֵרֶת

ועדת הדקדוק החליטה להוסיף לכלל ב בכללי הסגול הערה על נטיית השם גְּבֵרֶת: ביחיד: גְּבֵרֶת, גְּבֵרֶת, גְּבֵרֶת; גְּבֵרֶתִי; ברבים: גְּבֵרֹת או גְּבִירֹת, גְּבִירֹת, גְּבִירֹתִי וכו'. בעקבות ההודעה למליאה בעניין זה ערער אהרן דותן על אחד הפרטים בניסוח ההערה: לטענתו בעברית ימינו הצורה גְּבִירֹת משמשת צורת רבים של 'גבירה' בלבד ולא של 'גברתי'. צורת הרבים-הנפרד של 'גברתי' היא גְּבֵרֹת בלבד, ורק בצורות הנטייה שווים שני השמות. ועדת הדקדוק – בדונה בערעור – לא השתכנעה כי בעברית ימינו חל בידול מוחלט, היינו שהצורה 'גבירותי' אינה משמשת כלל צורת רבים של 'גברתי'. השאלה מובאת בזה להכרעת המליאה.

רקע להערה

כלל ב בכללי הסגול עוסק בשמות בעלי ארבע אותיות ומעלה שהסופית בהם תי"ו הנקבא ושתי חברותיהם האחרונות מנוקדות בסגולים: בנטיית היחיד בא פתח כנגד הסגול הראשון ושווא כנגד הסגול השני. בצורת הרבים בא קמץ כנגד הסגול הראשון, והוא משתנה לשווא לפי שינויי החטעמה. למשל: מְשֻׁמְרֶת מְשֻׁמְרֶתִי מְשֻׁמְרֹת מְשֻׁמְרֹתִי, חוֹבְרֶת חוֹבְרֶתִי חוֹבְרוֹת חוֹבְרוֹתִי. מכלל זה יוצאות צורות הרבים של כמה שמות (ובהם אַגְרוֹת, מְסַגְרוֹת, מְשַׁבְּצוֹת). בעקבות פנייתו של פרופ' פריץ ורנר החליטה הוועדה להוסיף לכלל את ההערה שלעיל הן בגלל הנטייה החריגה של צורות היחיד בחיריק (ולא בפתח) הן בגלל צורת הרבים החריגה ונטייתה.

מ' בראשון: יציג את השאלה ברק דן, מזכיר ועדת הדקדוק.

ב' דן: בבסיס המחלוקת בין האד' דותן לוועדת הדקדוק עומדת שאלה סמנטית: האם חל בידול במשמעות בין צורת הרבים גְּבֵרֹת לצורת הרבים גְּבִירֹת כך שהצורה גְּבִירֹת משמשת למעשה רק צורת הרבים של גְּבִירָה ולא של גְּבֵרֶת? השאלה עלתה מניסוח הערה בכללי השם על נטייתו החריגה של השם גְּבֵרֶת, הערה שעתידיה לבוא בכלל ב מכללי הסגול. השם גְּבֵרֶת נוטה בחיריק – גְּבֵרֶתִי, גְּבֵרֶתְךָ וכיו"ב – ולא כנאמר בכלל לגבי שמות נקביים אחרים בעלי ארבע אותיות ומעלה בסיומת תי"ו – בפתח (מְשֻׁמְרֶתִי, מְשֻׁמְרֶתְךָ וכיו"ב), ועל כן ההערה מחויבת. בחלק השני של הודעה ועדת הדקדוק למליאה המובא לאישורכם תמצאו שגם השם פְּנֵסֶת יוצא מכלל זה, ובדומה לכך השם מִיִּנְקֶת יוצא מכלל ג – שניהם מאותה סיבה. על הנטייה בחיריק במקרה זה אין חולק, והשאלה מצטמצמת כאמור למישור הסמנטי.

י' בלאו: ביסודה תנועת הבי"ת היא i ארוכה, ומכאן הצורות גְּבִירָה, גְּבִירֹת, גְּבִירֹתִי וכיו"ב. ואולם כאשר נכנסה התנועה הארוכה למבנה הברה שונה, היינו לסד של הברה סגורה ובלתי מוטעמת, היא הייתה אנוסה להתקצר. כך קיבלנו את צורת הנטייה גְּבֵרֶתִי,

גְּבִירָהּ וכיו"ב ואת צורת היחיד גְּבִירָהּ. גְּבִירוֹת היא אפוא צורת הרבים הן של גְּבִירָה הן של גְּבִירָה. מן הצורה גְּבִירָה נוצרה בעת החדשה צורת רבים נוספת – גְּבִירוֹת, אבל לזו אין נטייה משלה – דוגמת גְּבִירוֹתִי, גְּבִירוֹתֶיךָ וכיו"ב – ונטיית גְּבִירוֹת – גְּבִירוֹתִי, גְּבִירוֹתֶיךָ וכיו"ב – משמשת גם לה. לבוא ולומר שהצורה גְּבִירוֹתִי היא מנטייתה של גְּבִירָה, אבל לא הצורה גְּבִירוֹת – אינני רואה מה הטעם.

ז' בן-חיים: חילופי צורות כגון גברת וגבירה הם עניין של דקדוק ולא של מילון, ואנו מוצאים דוגמתם גם במקרים אחרים. למשל, אצל ביאליק מצינו נְגִידָה במקום נְגִידָה. אל לנו לטשטש את הגבולות בין דקדוק למילון ולהיכנס לשאלות סמנטיות בכללי נטיית השם.

נדחה ערעורו של האד' דותן.

לכלל ב בכללי הסגול תיווסף ההערה על נטיית השם גְּבִירָה בזה הלשון:
ביחיד: גְּבִירָה, גְּבִירָתִי, גְּבִירָתֶיךָ; ברבים: גְּבִירוֹת, גְּבִירוֹתִי, גְּבִירוֹתֶיךָ וכיו"ב.

ד. נטיית הפועל בגזרת הכפולים (ע"ע) ובגזרת ע"רע"י

נטיית הפועל בגזרת הכפולים ובגזרת ע"י וע"י נדונה בוועדת הדקדוק במסגרת הדיון השיטתי במערכת הפועל בישיבותיה במחצית השנייה של שנת התשס"א ובתחילת שנת התשס"ב.

דיון חלקי בגזרת הכפולים היה בישיבת המליאה ריא (ביום ה' במרחשוון התשנ"ד, 20 באוקטובר 1993), והתקבלה בו החלטה על הנטייה בבנינים הפעיל והופעל. מכיוון שהחלטה הייתה חלקית, היא לא פורסמה.

הערות

- למן הדיון בגזרת ל"א ועדת הדקדוק נוחגת שלא להסתפק בהבאת ההכרעות במקרים הבעייתיים של הגזרה, אלא נותנת תיאור שיטתי. על כן נוספו לחלן "דוגמאות נטייה" המציגות את הנטייה המלאה של שתי הגזרות.
- למקצת החחלטות שלחן מובא רקע ובו נתונים ונימוקים להצעת הוועדה.

הפועל בגזרת הכפולים (ע"ע)

במקרא ולאחריו אנו מוצאים ריבוי צורות של פעלים בגזרה זו. הנה דוגמאות מן הבנינים קל ונפעל: וְסָלַף (איוב יט, יב), וְתַמּוּ (במדבר יד, לח), וְיָתְמוּ (דברים לד, ח), וְזָמוּ (בראשית יא, ו); וְסָבַב (במדבר לד, ד), וְסָבַב (יחזקאל כא, יב), וְנָגְלוּ (ישעיהו לד, ד), וְנָחַר (תהלים סט, ד), וְנָחַתָּ (ירמיהו כב, כג), וְנָקְחָהּ (ישעיהו יט, א); וְסָבַב (יחזקאל א, ט), וְפָלַח (תהלים לו, ב). מקצת הצורות מעידות על מעבר מגזרת הכפולים לגזרות אחרות. מגוון הצורות אינו עולה כדי מערכת נטייה אחידה, אך אפשר על פי רוב להצביע על מערכות נטייה ראשיות. אלה שימשו נר לרגלי ועדת הדקדוק בבואה לקבוע את דרך המלך בנטיית הפעלים בעברית בת ימינו. הצורות החריגות חמתועדות במקורות כשרות כמובן לשימוש בימינו.

לצד הצורות המיוחדות לגזרה יש גם צורות על דרך השלמים. כבר בלשון חז"ל וביתר שאת בעברית החדשה ניכרת מגמה להעדיף את הצורות האלה, בייחוד בבניינים קל ונפעל (כגון יִחַגּגּ במקום יִחַג, יִבְזִז במקום יִבֵּז).

עניינים כלליים

1. התנועה החוצצת – החולם – אחרי ל' הפועל בעבר בגוף ראשון ושני בבניין הפעיל ל' הפועל מנוקדת בחולם מלא או בשווא.
לדוגמה: הִסְבֹּתִי או הִסְבָּתִי.

בבניין קל בצורות הנוטות שלא על דרך השלמים ל' הפועל מנוקדת בחולם מלא. לדוגמה: סְבֹתִי, קְלוֹתִי (ולא סְבָתִי, קְלָתִי).
בבניין נפעל הנטייה הרגילה היא בתנועה חוצצת בלבד, כגון נְסֹבֹתִי, נְדַמֹתִים (ולא: נְסָבִי, נְדַמָּתִים). אולם בפעלים שצורתם מעידה על הכפלה של פ' הפועל (כגון נָחַו, נָחַר) דרך המלך של הנטייה היא בלי תנועה חוצצת, כגון נִחְנָתִי.
בבניין הופעל הנטייה היא בלי תנועה חוצצת, כגון הוֹסְבֹתִי, הוֹסָבִי.

רקע

בישיבת המליאה ריא הוחלט כך:
נטיית בניין הפעיל בעבר היא: הִסְבָּה הִסְבָּתִים/הִסְבָּתָן (או הִסְבֹּתִים/הִסְבֹּתָן). הצעת ועדת הדקדוק עולה בקנה אחד עם החלטת המליאה.
לצורה בעלת תנועה חוצצת בהופעל אין תיעוד במקורות (במקרא אין כלל צורות הופעל בגוף ראשון ושני). עם זאת בתחילה החליטה הוועדה לקיים צורות בעלות תנועה חוצצת גם בבניין הופעל בהיקש לבניין הפעיל, כגון הוֹסְבֹתִי. ואולם לאחר שבגזרת ע"ו הוחלט שלא לקיים בבניין הופעל את הנטייה בתנועה חוצצת (ראה שם), הוחלט שלא לקיימה גם בגזרת הכפולים מחשש להיקש בין גזרת הכפולים לגזרת ע"ו.
בבניין נפעל הוחלט שלא להתיר את דרך הנטייה בלא תנועה חוצצת, דוגמת נְמָקִי, בנימוק שלמעשה מדובר בנטיית שורש מגזרת פ"י בבניין קל.

2. התנועה החוצצת – הסגול – בצורות הנקבה בעתיד ובציווי צורת הרבות בעלת התנועה החוצצת מותרת בכל הבניינים בזמן עתיד ובזמן ציווי.
לדוגמה: תִּסְבְּנָה או תִּסְבִּינָה, תִּסְבְּנָה או תִּסְבִּינָה, סִבְנָה או סִבִּינָה.

כללי הנטייה של הבניינים

3. בניין קל

א. פועלי מצב

- בעבר – בדרך כלל הנטייה היא קְלוֹתִי קְלוֹתָ קל קְלוּ וכו'.
- בבינוני – קל קְלִים וכו'.
- בעתיד – יִקְל יִקְלוּ, או יִדְל יִדְלוּ (וגם יִדְלוּ) וכו'.

ב. פעלים המביעים פעולה (פעלים "פעילים")

- בעבר – בגוף ראשון ושני הנטייה היא סְבֹתִי סְבֹתָ וכו' לצד נטייה על דרך השלמים סְבָתִי סְבָתָ וכו'; בגוף שלישי הנטייה בדרך כלל רק על דרך השלמים, כגון סָבַ סָבוּ. עם זאת מותרת גם הנטייה על דרך פועלי המצב, כגון סָבַ סָבוּ (נטייה ספרותית).
- בבינוני – סֹבֵב סֹבְבִים וכו'; גם הנטייה על דרך פועלי המצב מותרת, כגון סָבַ סָבִים.
- בעתיד – יִסָּב יִסָּבוּ או יִסָּב יִסָּבוּ (על דרך יִקְדוּ, וגם יִסָּבוּ על דרך יִדְמִים), לצד נטייה על דרך השלמים יִמְדֵד, יִחַגְגּוּ.

רקע

שאלת ההבחנה בין פועלי מצב ופועלי פעולה חובאה לשיבת המליאה ריא במסגרת הדיון בגזרת הכפולים, וחולט שהדברים שלחן ייכללו ברקע להחלטות על נטיית הפועל בכפולים:

בדרך כלל פועלי המצב בבניין קל נוטים בעבר על דרך קל קלה קלו, בבניוני קל קלה קלים, ובעתיד יקל או ידל; ואילו פעלים המביעים פעילות נוטים בעבר על דרך סבותי סבב סבבת, בבניוני סבב, ובעתיד יסב או יסב. לכלל זה כמה חריגים, כגון חג (חגיגה א, ו). בדיון בוועדת הדקדוק הובע ספק אם אמנם להבחנה הזאת יש על מה שתסימך. בלשון חז"ל למשל אנתנו מוצאים חוגג בחווה, חגותי בעבר וחוגג בעתיד. לפיכך הוחלט שאין לפסול צורות כגון סב סבו סבים.

4. בניין נפעל

בעבר ובבניוני – לרוב באות צורות הנפעל בעבר בפתח בפי הפועל, כגון נסב¹ נסבה² נמס נמסותי נמסה נדם נחן¹; ובבניוני יחיד בקמץ: נסב.

צורות חריגות³

נגל בעבר – הנטייה בגוף ראשון ושני היא נגלותי נגלות וכד' בלבד. בגוף שלישי: נגל נגלה נגלו. * שאלת הניקוד של צורות הבניוני הנוטות מובאת להכרעת המליאה. ר' לחלן ב"רקעי". נמס בבניוני – יתקיימו שתי צורות: נמס, נמס. הנטייה בפתח – נמסה נמסים נמסות. נקל בבניוני – יתקיימו שתי צורות: נקל, נקל. הנטייה בפתח – נקלה נקלים נקלות. בעתיד – התחילית אי' מנוקדת בסגול או בחיריק: אָסב, אָסב. הפועל – מנוקד בצירי או בפתח: להמס, להמס.

1. הצורות נסב, נחן פסולות.
2. במקרא יש צורות בגוף שלישי עבר נסרת ונסרתים ללא דגש: נסבה (יחזקאל מא, ז), נגלו (שופטים ה, ח), נבקה (ישעיהו יט, ג).
3. במקרא קיימות צורות נוספות בחילופי תנועות, כגון נסבה, נבאו, נזלו, נגאו, נרץ.

רקע

כמודגם בחערה 3 ובצורות החריגות שלעיל, במקרא נמצא מגוון צורות בבניין נפעל. בעבר ובבניוני באה פי הפועל בפתח (או בקמץ), בצירי ובחולם עד כי נדמה שאין לקבוע דרך מלך אחת, אלא שלכל פועל נטייה משלו. כאמור נקודת המוצא היא כי כל הצורות המתועדות במקרא כשרות לשימוש, ולפיכך הוחלט לקבוע בפי הפועל את דרך המלך בעבר בפתח ובבניוני בקמץ, זולתי הפעלים הרווחים נגול, נמס, נקל.

- נגול: במקרא נגלו (ישעיהו לד, ד).
- השאלה לדיון: מה צורות הבניוני של נגל.** על דרך המלך (נסב) תהא הנטייה: **נגל נגלה** וכו'; בשמירת התנועה o תתקבלנה הצורות: **נגל נגלה** וכו'.
- נמס: נמסו (למשל תחלים צו, ח), "נמס כל לב ורפו כל ידיים" (יחזקאל כא, יב), "היה לבי כדונג נמס בתוך מעיי" (תחלים כב, טו), "חם השמש נמס" (שמות טז, כא; הצורה בהפסק), "שניו יחרוק נמס" (תחלים קיב, י; הצורה בהפסק).
- נקל: "ויהי הנקל לכתו בחטאות ירבעם" (מלכים א טז, לא); "נקל לצל לנטות עשר מעלות" (מלכים ב, כ, י); "נקל מהיותך לי עבד" (ישעיהו מט, ו); "בקש לך חכמה נאין ודעת לנבון נקל" (משלי יד, ו; הצורה בהפסק).

את הצורות נסב, נחן הוחלט לפסול. חללו – שאין לחן תיעוד במקורות אך משמשות בציבור – נוצרו למעשה מתוך היקש לצורות הפועל בגזרת ע"ו (נדון). הועלתה הטענה כי קיים בידול משמעות בין נחן (בתכונה מסוימת) לעומת נחן (קיבל חנינה), אך מבדיקה בקרב

חווה	נָסַב, נְסָבָה / נָחוּ, נְחָנְחָה נְסָבִים, נְסָבוֹת / נְחָנִים, נְחָנוֹת
עתיד	אָסֵב / אִסֵּב ⁶ תִּסָּב, תִּסָּבִי יִסָּב, יִסָּבִי נִסָּב תִּסָּבוּ, תִּסָּבְנָה ⁷ יִסָּבוּ, יִסָּבְנָה ⁷ חִסָּב, חִסָּבִי חִסָּבוּ, חִסָּבְנָה ⁷ שם הפועל / לְחָסֵב

בניין הפעיל

עבר	הִסָּבֹתִי / הִסָּבְתִּי הִסָּבוֹת / הִסָּבְתָּ, הִסָּבוֹת / הִסָּבְתָּ הִסָּב, הִסָּבָה הִסָּבוֹנוּ / הִסָּבְנוּ הִסָּבוֹתֶם / הִסָּבְתֶּם, הִסָּבוֹתָן / הִסָּבְתָּן הִסָּבוּ
חווה	מִסָּב, מִסָּבָה מִסָּבִים, מִסָּבוֹת
עתיד	אָסֵב תִּסָּב, תִּסָּבִי יִסָּב, יִסָּבִי נִסָּב תִּסָּבוּ, תִּסָּבְנָה ⁸ יִסָּבוּ, יִסָּבְנָה ⁸ חִסָּב, חִסָּבִי חִסָּבוּ, חִסָּבְנָה ⁸ שם הפועל / לְחָסֵב

6. ובתשלים דגש: אָחוּ תָחוּ.

7. גם תִּסָּבְיָנָה, חִסָּבְיָנָה.

8. גם תִּסָּבְיָנָה, חִסָּבְיָנָה.

בניין הופעל

עבר	הוּסָבְתִּי הוּסָבְתָּ, הוּסָבְתָּ הוּסָב, הוּסָבָה / הוּסָבָה הוּסָבוּ הוּסָבְתֶּם, הוּסָבְתָּן הוּסָבוּ / הוּסָבוּ מוּסָב, מוּסָבָה / מוּסָבָה מוּסָבִים, מוּסָבוֹת אוּסָב תוּסָב, תוּסָבִי / תוּסָבִי
חווה	
עתיד	

יוֹסֵב, תּוֹסֵב

נוֹסֵב

תּוֹסֵבוּ / תּוֹסְבוּ, תּוֹסְבָנָה⁹יוֹסְבוּ / יוֹסְבוּ, תּוֹסְבָנָה⁹

9. גם תּוֹסְבָנָה.

הערה: נטיית הבניינים הכבדים (פיעל, פועל, התפעל) – ראה בדוגמאות הנטייה של גזרת ע"ו.

הפועל בגזרת ע"ו-ע"י

גזרה זו, כבגזרת הכפולים, מתועדות במקורות צורות מצורות שונות, בעיקר בבניין נפעל, למשל: בִּינְתִי (דניאל ט, ב), נִפְצוּתְם (יחזקאל יא, יז ועוד), נִקְטְוּתְם (שם כ, מג ועוד), נִמְלְתְם (בראשית יז, יא), נִבְכְּוּ (שמות יד, ג). עם זאת אפשר על פי רוב להצביע על מערכות נטייה ראשיות, ואת אלה קבעה ועדת הדקדוק כדרך המלך בנטיית הפעלים בעברית בת ימינו. לצד הנטייה המיוחדת לגזרת ע"ו וע"י, יש פעלים הנוטים על דרך השלמים, כגון צָוַח, צָנַן, הִחְוִיר, ויש פעלים הנוטים הן על דרך השלמים הן על דרך הגזרה, כגון פָּנַן / פּוֹנְנָה, הִתְבַּיֵּשׁ / הִתְבַּיֵּשׁוּ. פועלי ע"ו וע"י שלי הפועל שלהם יי נוטים על דרך גזרת ל"י, כגון לָוַה, הִיָּה, צָנַח, קָנַח.

1. התנועה החוצצת – החולם – בעבר בגוף ראשון ושני בבניינים קל, הפעיל והופעל

בבניין קל הנטייה היא בלא תנועה חוצצת אחרי לי הפועל: קָמַתִי, רָבַתְּ.

במקרא בפועלי ע"י גם בתנועה חוצצת: בִּינְתִי, רִיבַתְּ.

בבניין הפעיל הנטייה היא בתנועה חוצצת או בלעדיה: תְּקִימוֹתִי וגם תְּקַמְתִּי.

בבניין הופעל הנטייה היא בלי תנועה חוצצת, כגון הוֹקְמַתִּי.

רקע

בבניין הופעל אין עדות במקורות לצורות בעלות תנועה חוצצת. עם זאת בתחילה החליטה הוועדה לקיים צורות בעלות תנועה חוצצת גם בבניין הופעל בהיקש לבניין הפעיל, כגון הוֹקְמוֹתִי. ואולם התעוררה השאלה מה דין הקמץ בפי הפועל בצורת הנוכחים-נוכחות (הוֹקְמוֹתְם), והוועדה נמלכה בדעתה והחליטה שלא לקיים את הנטייה בתנועה חוצצת.

2. בניין קל, משקל פֻּעַל

בעבר פי הפועל מנוקדת בחולם חסר: *בִּשְׁתִּי, בִּשׁ, בִּשְׁחָ, בִּשְׁנָו.

בגוף נוכחים ונוכחות פי הפועל מנוקדת בקמץ קטן: בִּשְׁתְּם, בִּשְׁתְּוּ.

בבינוני פי הפועל מנוקדת בחולם מלא: בּוֹשָׁה, בּוֹשָׁה.

* [הערת העורך: ראה התיקון לחלץ בישיבה רסו, עמ' 252].

3. בניין קל, צורות המקור (שם הפועל)

המקור הנטוי מנוקד בשורק, כגון קוים המדינה.

המקור המוחלט מנוקד בחולם מלא, כגון קוים קוים, הלוח וְשׁוֹב.

4. בניין נפעל

• בפעלים בעלי דגש בפי הפועל וחיריק בנויין הבניין (בפי הפועל גרונית – הנויין בצירלי) יש

שתי דרכי נטייה: נִאֲוֹתִי, נִאֲוֹתִי.

הפעלים הנוטים בדגש: נִדָּוֶן (לצד נִדָּוֶן), נִאֲוֶן, נִלָּוֶשׁ, נִמָּוֶל, נִצָּוֶד, נִעָוֶר, נִאֲוֶת (שני האחרונים בתשלום דגש).

רקע

העדויות לצורות נטייה בעבר בגוף ראשון ושני של פעלים בעלי דגש בפי הפועל ספורות (עיקר המידע מידי ח"א כחן):

- תוספתא בשורש זויץ בלבד (חילופי הגרסאות על פי ליברמן):
- בבא בתרא ח, יח: ניזנתם (כ"י וינה; בכ"י ארפורט: ניזנתם; דפוס ראשון: נזנתם).
- שם י, ד: ניזנת (2x כ"י ארפורט; בכ"י וינה: ניזנתח). (צורת נוכח)
- שם ח, יט: נזנתם (כ"י וינה; בכ"י ארפורט: ניזנתם).
- סגל (דקדוק, 144) הביא מן התוספתא ב"ב הנ"ל: ניזנתם (הניקוד מעשה ידי סגל. ור"י גם חנמן, 282).

– במאגר הספרות העתיקה מציאנו נידונתי (פיוט); נימולתה, נימלתי (בבלי סנהדרין פט ע"ב). כדי לקיים מערכת נטייה מלאה, נקבעו שתי דרכי נטייה בגוף הראשון והשני: האחת נטייה המוקשת מצורות הגוף השלישי (למשל לצד נְעוּר – נְעוּרָתִי); השנייה נטייה בפתח בפי הפועל (נזנתי, נצדתי).

צורות כגון נְנָתִי נפסלו בנימוק שניקודן נוגד את כללי הניקוד במקרא (שבו לא תימצא בדרך כלל תברה סגורה ומוטעמת בתנועת o ארוכה מיסודח).

- בפעלים הנוטים בלא דגש הנטייה בתנועה חוצצת בלבד: נְסוּגוֹתִי.
- רקע: צורות כגון נְטָנִי (כלומר בלא תנועה חוצצת) נפסלו מן הטעם שנפסלה הצורה נְנָתִי (ר"ל ע"ל).
- בעתיד התחילית א' מנוקדת בחיריק או בסגול: אָסוּג, אָסוּג.
- השורש נו"ק נוטה בבניין נפעל בדומה לגזרת ע"ו: נְאָק. נטייתו נְנָקְתִי וכיו"ב, נְאָקוּ לצד נְנָקְתִי.
- הערה זו תשולב בכללי הפועל בגזרת פ"נ.

- [הצרת העורך: ראה הבחירה לחלן בישיבה רטו, עמ' 252.]

5. בניין הפעיל

בעבר בצורות ללא תנועה חוצצת – פי הפועל בפתח, ובכלל זה צורות הנוכחים והנוכחות. במקרא בפועל תְּמִית באה תנועת i: תְּמִתָּם, תְּמִתָּן.

רקע: הדוגמאות היחידות במקרא לצורות חסרות תנועה חוצצת בגוף נוכחים-נוכחות הן מן הפועל תְּמִית: תְּמִתָּם (במדבר יז, ו), תְּמִתָּם (שמואל ב יג, כח), תְּמִתָּן (שמות א, טז). הוועדה החליטה שלא ללכת אחר הצורות האלה, אלא לקבוע בפי הפועל בגוף שני רביס פתח, כדרך שקבעו גם ספרי הדקדוק והחוראה. זאת כדי להימנע מנטייה לא אחידה – פתח או חיריק – בגופים ראשון ושני.

גזרת ע"ו וע"י – דוגמאות נטייה

עבר	פֿעֿל ¹	פֿעֿל	פֿעֿל
	קְמַתָּי	מַתִּי	פָּעֵל
	קְמַתָּ, קְמַתָּ	מַתָּ, מַתָּ	בְּשַׁתִּי
	קָם, קָמַח	מַתַּח, מַתַּח	בְּשַׁתָּ, בְּשַׁתָּ
	קָמְנוּ	מַתְּנוּ	בְּשַׁח ² , בְּשַׁח ²
	קָמַתָּם, קָמַתָּן	מַתָּם, מַתָּן	בְּשַׁנּוּ
	קָמוּ	מַתּוּ	בְּשַׁתָּם, בְּשַׁתָּן
			בְּשַׁח ²

1. במקרא בפועל ע"י גם בתנועה חוצצת: בְּיִנּוּתִי, רִיבּוּת.
2. [הצרת העורך: ראה התיקון לחלן, בישיבה רטו, עמ' 252.]

ביוני	קם, קמח	מת, מתח	בוש, בושה
ביוני פועל	קמים, קמות לוט, לוטה לוטים, לוטות	מתים, מתות	בושים, בושות
עתיד	ע"ו	ע"י	
	אקום	אשיר	אבוש
	תקום, תקומי	תשיר, תשירי	תבוש, תבושי
	יקום, תקום	ישיר, תשיר	יבוש, תבוש
	נקום	נשיר	נבוש
	תקומו, תקומנה ³	תשירו, תשירנה ³	תבושו, תבשנה
	יקומו, תקומנה ³	ישירו, תשירנה ³	יבושו, תבשנה
ציווי	קום, קומי	שיר, שירי	בוש, בושי
	קומו, קומנה ³	שירו, שירנה ³	בושו, בשנה
שם פועל	לקום	לשיר	לבוש
בניין נפעל			
עבר	נסוגתי		נאונתי / נאונתי ⁴
	נסוגת, נסוגת		נאונת / נאונת, נאונות / נאונת
	נסוג, נסוגה		נאון, נאנה
	נסוגנו		נאוננו / נאנו
	נסוגותם, נסוגותן		נאונותם / נאונותן, נאונתן / נאונתן
	נסוגו		נאנו
הווה	נסוג, נסוגה		נאון, נאנה
	נסוגים ⁵ , נסוגות		נאונים, נאונות
עתיד	אסוג / אסוג		
	תסוג, תסוגי		
	יסוג, תסוג		
	נסוג		
	תסוגו, תסוגנה ⁶		
	יסוגו, תסוגנה ⁶		
ציווי	הסוג, הסוגי		
	הסוגו, הסוגנה ⁶		
שם הפועל	להסוג		

3. וגם תקומינה, תשירינה, קומינה, שירינה; כאשר לי הפועל גרונית, פי הפועל מנוקדת בפתח, לדוגמה: תנהנה, תשנהנה.
4. הפעלים הנוטים בדגש בעבר ובבינוני: נדון (לצד נדון), נאון, נלוש, נמול, נאוד, נעור, נאות (האחרונים בתשלום דגש).
5. במקרא: נבכים וכד'.
6. וגם תסוגינה, תסוגינה להערת העורך: בחודעה המקורית למליאה נפלה טעות בניקוד הצורות האלה, והיא תוקנה בישיבה רסח (כ"ט במרחשוון התשס"ג, 4 בנובמבר 2002).

בניין הפעיל

עבר	הקימותי ⁷ / הקימתי
	הקימות / הקימת, הקימות / הקימת
	הקים, הקימה

	תְּקִימוֹנוּ / תְּקִימוֹנוּ	
	תְּקִימוֹתָם / תְּקִימוֹתָם, תְּקִימוֹתָן / תְּקִימוֹתָן ⁸	
	תְּקִימוֹ	
חוּוה	מְקִימוֹ, מְקִימוֹה	
	מְקִימוֹת, מְקִימוֹת	
עֵתִיד	אֶקְיִם	
	תְּקִימוֹ, תְּקִימוֹ	
	יְקִימוֹ, יְקִימוֹ	
	נְקִימוֹ	
	תְּקִימוֹ, תְּקִימוֹ ⁹	
	יְקִימוֹ, יְקִימוֹ ⁹	
צִוּוּי	תְּקִימוֹ, תְּקִימוֹ	
	יְקִימוֹ, יְקִימוֹ ⁹	
שֵׁם הַפּוֹעֵל	לְתִקְוֹת	
		בְּנִיין הוּפְעַל
עֵבֶר	הוּקְמָתִי	
	הוּקְמָתְךָ, הוּקְמָתְךָ	
	הוּקְמָה, הוּקְמָה	
	הוּקְמָנוּ	
	הוּקְמָתְכֶם, הוּקְמָתְכֶם	
	הוּקְמוּ	
חוּוה	מוּקְמָת	
	מוּקְמָת, מוּקְמָת	
עֵתִיד	אוּקְמֵם	
	תוּקְמִי, תוּקְמִי	
	יוּקְמֵם, יוּקְמֵם	
	נוּקְמֵם	
	תוּקְמָנְךָ ¹⁰ , תוּקְמָנְךָ	
	יוּקְמוּ, יוּקְמוּ ¹⁰ , יוּקְמוּ	

7. במקום שהה"א מנוקדת ברגיל בחטף פתח - היא תנוקד לפני פ' הפועל גרונית בפתח, כגון תְּעִירוֹתִי תְּעִירוֹתָם תְּעִירוֹתָם.
8. במקרא תְּמַתָּם, תְּמַתָּן.
9. גם תְּקִימוֹנָה, תְּקִימוֹנָה.
10. וגם תוּקְמִינָה.

נטיית פועלי ע"ו וע"ע בבניינים פיעל (פולל), פועל (פולל), התפעל (התפולל) מובאות פה דוגמאות נטייה ולא הנטייה השלמה.

	ע"ו	ע"ע	בניין פיעל
	קוּמְמָתִי, קוּמְמָמוּ	סוּבְבָתִי, סוּבְבָמוּ	עֵבֶר
חוּוה	מְקוּמְמָת, מְקוּמְמָמִים	מְסוּבְבָת, מְסוּבְבָמִים	חוּוה
עֵתִיד	אֶקְוּמְמֵם, אֶקְוּמְמוּ	אֶסוּבְבֵם, אֶסוּבְבוּ	עֵתִיד
צִוּוּי	קוּמְמִי, קוּמְמִי	סוּבְבִי, סוּבְבִי	צִוּוּי
שֵׁם הַפּוֹעֵל	לְקוּמְמֵם	לְסוּבְבֵם	שֵׁם הַפּוֹעֵל

		בניין פועל
סוֹבְבִי, סוֹבֵב, סוֹבְבוּ	קוֹמְמִי, קוֹמֵם, קוֹמְמוּ	עבר
מְסוֹבְבֵת, מְסוֹבְבִים	מְקוֹמְמֵת, מְקוֹמְמִים	הווה
אֶסוֹבֵב, יְסוֹבֵב, יְסוֹבְבוּ	אֶקוֹמֵם, יְקוֹמֵם, יְקוֹמְמוּ	עתיד
		בניין חתפעל
הַתְּפוֹרְרִי, הַתְּפוֹרֵר	הַתְּקוֹמְמִי, הַתְּקוֹמֵם	עבר
מְתְּפוֹרְרֵת, מְתְּפוֹרְרִים	מְתְּקוֹמְמֵת, מְתְּקוֹמְמִים	הווה
אֶתְּפוֹרֵר, יְתְּפוֹרֵר, יְתְּפוֹרְרוּ	אֶתְּקוֹמֵם, יְתְּקוֹמֵם, יְתְּקוֹמְמוּ	עתיד
הַתְּפוֹרֵר, הַתְּפוֹרְרִי	הַתְּקוֹמֵם, הַתְּקוֹמְמִי	ציווי
לְהַתְּפוֹרֵר	לְהַתְּקוֹמֵם	שם הפועל

מ' ברי-אשר: אנחנו מתכבדים היום בפרק נוסף בכללי נטיית הפועל – פרי מעמלה של ועדת הדקדוק: גזרת הכפולים וגזרת ע"ר-ע". כידוע אלה הן שתי הגזרות הבעייתיות במערכת הפועל – משום ריבוי צורות מחד גיסא ופרדיגמה חסרה מאידך גיסא. בכללים ובטבלאות הנטייה שלפניכם ניסתה ועדת הדקדוק להתוות דרך גם כשנדמה שרבו השבילים וגם כשנדמה שאבדה הדרך. נתחיל בגזרת הכפולים. תפתח בדברים הגב' גדיש.

ר' גדיש: בעבר הייתה ועדת הדקדוק בת שני פלגים, הפלג לעניינים שוטפים והפלג לעניינים שיטתיים. אילו פעלה הוועדה גם כיום בשני פלגים, היה הפרק המוגש עתה לפני המליאה שייך לפלג השני.

פרק זה מצטרף לכמה פרקים קודמים בנטיית הפועל שיש בהם הצגה שיטתית של הנטייה בגזרה הנדונה ולא רק קביעת כללים באותן נקודות שיש בהן בעיות או מחלוקות. הפרק הראשון שהוגש בדרך זו היה "נטיית הפועל בגזרת ל"א" והפרק השני היה "הגרוניים בפועל".

כידוע גזרת ע"ר-ע"י וגזרת ע"ע הן הגזרות הבעייתיות ביותר מבחינת סדירות הנטייה; במקרא וגם לאחריו יש מגוון רחב של צורות, בייחוד בבניינים קל ונפעל אך לא רק בהם. ועדת הדקדוק שמה לה למטרה להסדיר את נטיית הפעלים בגזרות האלה, או במילים אחרות לקבוע את דרך המלך של הנטייה, והכוונה כמובן לצורות הפועל שאינן על דרך השלמים.

בעבר דנה הוועדה ובעקבותיה מליאת האקדמיה בכמה שאלות, בעיקר בנוגע לנטיית הבניינים הפעיל והופעל, ואולם ההחלטות שהתקבלו היו חלקיות ועוררו שאלות אחרות.

הכנת המצע לדיון בוועדה דרשה מן המזכירות המדעית עבודה מרובה. את עיקרה עשתה עינת גונן. מטבע הדברים ארכו הדיונים בפרק זה זמן רב – שש ישיבות משבט התשס"א (פברואר 2001) ועד תשרי התשס"ב (ספטמבר 2001). הוועדה לא הסתפקה בקריאה אחת בכללים, אלא דנה בהם בקריאה שנייה – לאחר גיבושם במזכירות המדעית בעקבות החלטות הוועדה ולאחר שהתקבלו הערות מחברי האקדמיה ומקוראים אחרים.

בדיוניה התחבטה הוועדה בכמה שאלות מרכזיות, ובהן התנועה החוצצת – החולם –

אחרי ל' הפועל בעבר בגוף ראשון ושני, שאלת ההבדל בין הפעלים בבניין קל המביעים מצב לפעלים המביעים פעולה ונטיית בניין נפעל בעבר ובהווה. בגלל מורכבותן של שתי הגזרות האלה צירפה הוועדה בסוף הפרק דוגמאות נטייה, ובהן יש ביטוי לדרך הנטייה על פי ההחלטות שנקבעו ונוסחו בכללים, וכן יש תשובות על דרך הנטייה במקרים שלא נקבעו בהם כללים מפורשים. אני מבקשת ממר דן, מזכיר ועדת הדקדוק, להציג את השאלה הראשונה שהוועדה ביקשה בה את הכרעת המליאה.

ב' דן: מדובר בנטיית הפועל נגול – מפועלי ע"ע בבניין נפעל. ההחלטה היא כי דרך המלך של צורות העבר והבינוני מגזרת הכפולים בבניין נפעל היא תנועת a בפ' הפועל: נִסְבַּ, נִסְבַּתִּי (עבר); נִסְבַּ, נִסְבָּה (בינוני). במקרא נמצא כמה וכמה צורות שאינן עולות בקנה אחד עם דרך זו – צורות שפ' הפועל בהן באה בתנועות צירי וחולם – אך רק מיעוטן משמשות בעברית החדשה. את אלה הרווחות בימינו – נָגַל (בעבר), נָמַס ונָקַל (בינוני) – החליטה הוועדה להוציא מן הכלל.

השאלה שנותרה היא מה תהיינה צורות הבינוני מן הפועל נגול. שתי אפשרויות באות בחשבון: בתנועה a – נָגַל, נָגַלָה וכו' – על דרך המלך; או בשמירת התנועה o – נָגַל – ובנטייה ב"ו – נָגַלָה וכו'. נראה כי לו אפשר היה גם בנטיית הבינוני לשמור על התנועה o, היה זה הפתרון המועדף, אולם מבנה ההברה – הברה סגורה ולא מוטעמת – אינו מאפשר זאת, אלא אם כן בוחרים לנקד בקמץ קטן.

הצבעה

בעד נָגַל, נָגַלָה – 10

בעד נָגַל, נָגַלָה – 2

הוחלט: הפועל נָגַל יהיה בתנועת o רק בעבר; בבינוני: נָגַל, נָגַלָה, נָגַלָה, נָגַלָה.

ד' טלשיר: ראשית אני מברך את ועדת הדקדוק על העבודה שהשקיעה ועל התוצר המוגמר, אבל יש לי שאלה. בגזרת הכפולים בעבר של בניין קל ניתנו למעשה שתי אפשרויות: האחת על דרך השלמים – סִבַּתִּי – והאחרת עם התנועה החוצצת והדגש – סִבַּתִּי. אך מדוע לא הותרה הצורה בלי התנועה החוצצת סִבַּתִּי, למשל 'סבתי על עקביי'? צורות מעין אלה יש גם במקרא, למשל תָּמְנוּ.

מ' בר-אשר: העושר בצורות הוא בעוכרי הבאים לקבוע את התקן. ועדת הדקדוק לא באה בדרך כלל לפסול צורות, אלא לקבוע את דרך המלך בנטייה, ודרך המלך של גזרת הכפולים בבניין קל היא גִּבַּתִּי, גִּבַּתִּי וכו'. רצוי שלא להרבות בחלופות כשבאים לקבוע את הנטייה הראשית, אם יש צורות חורגות, כגון תָּמְנוּ במקרא, אפשר להעיר עליהן.

הוחלט לתלות הערה על הצורה תָּמְנוּ במקרא ועל צורות כגון סִבַּתִּי בעברית ימינו.

ר' גדיש: שאלה שהתחבטה בה הוועדה ביותר היא נטיית פועלי ע"ו בבניין נפעל בגוף ראשון ושני. במקורות יש שתי צורות יסוד, ואפשר לייצגן במילים נדון ונדון. השאלה הייתה מה דין התנועה החוצצת, כלומר החולם, בנטיית הצורות האלה. השאלה מתפצלת לשניים: (א) האם לקיים לצד נדונותי את הצורה נדנתי, ואם כן מה תהיה צורת הניכחים – נדנתי? (ב) מה צורות הנטייה של הפעלים בדגש ב' הפועל, והאם להחיל עליהם את התנועה הארוכה, כגון נדונותי, נדונותי? כידוע הצורות בדגש מקורן העיקרי בלשון חכמים, ואילו התנועה החוצצת מקורה בלשון המקרא, וכמובן אין תיעוד במקורות לצורות מעין ניוונותי. בלשון חכמים הנטייה בגוף ראשון ושני נדירה, ואולם נמצאו כמה צורות לא מנוקדות: ניונתם, נונתם, ניונתה. הוועדה החליטה בסופו של דין ארוך להאחיד את המערכת ולקבוע שכל הפעלים בגזרת ע"ו – בין בצורות הלא דגושות ובין בצורות הדגושות – יהיו בעלי תנועה חוצצת: נדונותי, נדונותי.

ד' טלשיר: גם כאן יש לי שאלות הבהרה. מערכת הנטייה המוצעת כאן לפעלים דוגמת נדון כוללת צורות מלאכותיות כגון נדונותי – על דרך נסוגותי – וצורות כגון נדנתי, הנתפסות כנטייה של נון ולא של נדון. מאחר שהתיעוד לנדנתי קלוש והוועדה לא משכה ידה מקביעת נטייה מלאכותית, מדוע לא לקבוע דרך מלך פשוטה יותר, היינו צורות כגון נדנתי?

דבר אחר: מה בדבר צורות הנקבה בהווה בעלות תי"ו? צורת הנקבה המוצעת לנסוג היא נסוגה ולנדון היא נדונה. במקרא אנו מוצאים את צורת הקרי נפצת ובספרות חז"ל את הצורות נדנת, נדנת. האם לא כדאי להעיר על כך?

ב' דן: בהחלט יש מקום להעיר על צורות הנקבה שהזכרת. אשר לצורה נדנתי, הצעה זו עלתה גם בדיוני הוועדה. כנגדה נטען בוועדה כי מאחר שהתנועה ארוכה מיסודה, הניקוד נדנתי נוגד את כללי ההגה במקרא. הטענה הייתה כי בדרך כלל לא תימצא בלשון המקרא תנועת ארוכה מיסודה בהברה סגורה ומוטעמת.

י' בלאו: אמנם כך נאמר בוועדה, אך הדברים אינם מדויקים ולמעשה אין כאן מכשול. חולם חסר בהברה סגורה ומוטעמת שיסודו בתנועה ארוכה נמצא בפועלי ע"ו בצורות כגון תקמנה (בהשוואה אל יקום). דוגמה מובהקת לחילופים בין חולם מלא, חולם חסר וקמץ קטן – על פי מבנה ההברה – אפשר לראות בצורות שלוש, שלשת, שלשתם.

ר' גדיש: אם כן, אין מניעה לקבוע את נטיית הגוף השלישי בחולם מלא ואת נטיית הגופים ראשון ושני בחולם חסר או בקמץ קטן – בהברות חסרות ההטעמה: נדון, נדנתי, נדנתי. ומה בדבר התרת צורות כגון נסגתי, המהלכות בציבור?

מ' בראשור: בעוד שבנטיית נדון בגופים ראשון ושני אנחנו כמגששים באפלה, בנטיית נסוג אנו עומדים על קרקע מוצקה – נטייה בתנועה חוצצת. לפיכך מה שיפה לנטיית נדון אינו יפה לנטיית נסוג.

ברוב קולות הוחלט: א. להעיר על הצורות נְפֻצָּת, נְזַנְתָּ וכיו"ב כדרך המלך של נטיית ב. לקבוע את הנטייה נְזַנְתָּי, נְזַנְתָּ וכיו"ב כדרך המלך של נטיית נְזַנְתָּי. הנטייה נְזַנְתָּי, נְזַנְתָּ וכיו"ב תוזכר בהערה, והנטייה נְזַנְתָּי, נְזַנְתָּ וכיו"ב תימחק.

מ' בראשון: נצביע עתה על אישור כללי נטיית הפועל בשתי הגזרות שלפנינו, בשינויים שהתקבלו.

הצבעה

בעד אישור כללי נטיית הפועל בגזרת הכפולים ובגזרת ע"ר-ע"י – 12
נגד – 0
נמנעים – 3

אשרו כללי נטיית הפועל בגזרת הכפולים ובגזרת ע"ר-ע"י בשינויים שהתקבלו. [הערת העורך: בישיבת המליאה רסו התקבלו תיקונים והשלמות לכללים; ראה להלן, עמ' 252–253. בישיבת המליאה רסח (כ"ט במרחשוון התשס"ג, 4 בנובמבר 2002) אושרה הנטייה נְסַנְתָּי, נְסַנְתָּ וכי, וכמה תיקונים קלים.]

ה. אישור הודעת ועדת הדקדוק

הודעת ועדת הדקדוק

1. בְּהֶן

מין המילה בְּהֶן: נקבה.

רקע

במקרא: מ' 16 החיקריות קשה ללמוד על מין שם העצם. פעם אחת מציינו: "שבעים מלכים בהלות ידיהם ורגליהם מקצצים" וגוי (שופטים א, ז). בספרות חז"ל: "חקדים מתן בחונות [ני"א: בוחנות] זו לזו יחזור ויתן על גבי בחונות [ני"א: בוחנות] כסדרן" (תוספתא נעים ט, ג, ד). "בהן היא כל חיד. בה עתי [=עתיד] חקבי"ח לחשמיד את עשו" וכי (פרקי ר' אליעזר פ מח). במאגר העברית החדשה: לרוב נקבה.

במילונים: החווה – זכר; מדן, רב-מילים, בריהודה – נקבה; אבן-שושן – זכר ונקבה. נימוקי הוועדה: בפסוק המקראי אפשר לראות במילה בחונות תמיז, כלומר שבעים מלכים מקוצצים במח שנוגע לבחונות ידיהם ורגליהם. לפי פירוש זה, המילה מקוצצים מתייחסת למלכים ולא לבחונות. אם אין ללמוד מן המקרא על מין המילה, יש לתת משקל רב למין המילה בלשון חכמים ולמינה בעברית החדשה. גם לעובדה שמינן הדקדוקי של יתר האצבעות נקבה (למעט אנודל) יש חשיבות.

2. מין המילה כיריים: נקבה (צורת הזוגי של כירה).

רקע

השאלה עלתה משחברר כי שלא כעולה מלשון חכמים, המילונים קובעים שמינן המילה זכר. במקרא: אין כירה; כיריים פעם אחת: "תנור וכירים יתץ טמאים הם וטמאים יחיו לכם" (ויקרא יא, לח).

בלשון חכמים: כירה – נקבה (למשל: "כירה שהסיקוה בקש או בגבחה" – משנה שבת ג, א). כיריים משמשת צורת הרבים של כירה, היינו – נקבה: "שלוש אבנים שעשאן שתי כיריים" (כלים ו, ג); "שתי כיריים המתאימות. אחת גרופה וקטומה ואחת שאינה גרופה וקטומה" (תוספתא שבת ב, ג); "היו שתי כיריים מתאימות. אחת גרופה וקטומה ואחת לא גרופה ולא קטומה" (ירושלמי שבת ג, א); "שתי כירות המותאמות" (בבלי שבת לו ע"א).

פעם אחת (אבות דרבי נתן נ"א פ' יב, כח, ב) – זכר: "כריים זה טמא וזה טהור... וכי יש לנו בתורה על הכריים שהוא טמא".

מילוני מקרא וקונקורדנציות – זכר: גזניוס ובד"ב בערך [כיר]; אבי"ש בערך כירים (זכר רבים).

במילונים החדשים בערך פִּירִים – לרוב זכר: גור, מדן, כעני: זכר זוגי (כעני מביא כעברית חדשה 'כיריים חשמליים'); אבר־שושן: זכר זוגי גם נקבה; החווה ורב־מילים: זכר רבים (בחווה באה הערה: בספרות גם נ"ר, ריבוי של כירה). במונחי האקדמיה: כירה [כיריים] (כלים ותבשילים, התרצ"ג); כירה, כיריים (מטבח, התרצ"ח; כלכלת בית, התשל"ח).

3. נים

הותרה הצורה נים [וברבים – נִימִים (זכר)], לצד נִימָה.

רקע

השאלה הועברה לוועדה מן הוועדה למונחי הביולוגיה. אנשי המקצוע בוועדה ביקשו שתירשם גם המילה נים, המשמשת בפי הביולוגים, לצד נימה.

בר־יהודה מביא דוגמה ללשון זכר מלשון חכמים: "המוציא שני נימין מזנב הסוס ומזנב הפרח" (בבלי שבת צ ע"ב). במילון ההיסטורי התיבה 'שני חסרה, אך בתוספתא שבת ט, א (כ"י וינת) היא באה.

במילונים בא הערך 'נים' על פי מובאות מסופרים ובהם סוקולוב, אחד העם, שמעוני, עגנון. לדוגמה: "כל נים מנימי נפשו היה ספוג אשר" (סוקולוב); "רועד ומפרכס לו נים של עצבות קדושה וצנועה" (טשרניחובסקי), "ונימי הקשר תלויים לה על לבה כדמות כנפי יונה" (עגנון). במילוני האקדמיה: נימה או נימים (כל המונחים בערך 'נימה').

הוועדה לא ייחסה לממצא מלשון חכמים משקל רב (הן משום שנמצאו חילופי נוסח בכתבי היד של התוספתא, הן משום שהחילוף שני / שתי שכיח בלשון חכמים), אבל נתנה בהחלטתה משקל מכריע לשימוש בנים ובנימים בזכר – גם אם במשמעות המושאלת בלבד – בספרות החדשה בידי סופרים מן השורה הראשונה; זאת בניגוד למצוי במילוני האקדמיה עד כה.

4. צורתם של שמות שונים:

א. פִּלְצוֹר (פתח בפ"א ושוא בלמ"ד).

ב. אֶבְיָר, אֶבְיָר (שתי הצורות כשרות).

ג. מְהוֹרָח (חולם מלא במ"ס).

רקע

א. המילה פִּלְצוֹר באה במשנה כלים כג, ה: "הרשתות והמכמרות והמדף והפלצור מצודות שכרין טמאין"; ניקודה: כ"י פִּלְצוֹר; כ"י פארמה ב פִּלְצוֹר; משנת ילון פִּלְצוֹר.

בסורית (מילון פיקרסמית) פִּלְצוֹרָא 'מכבש'; ברוקלמן: פִּלְסוֹרָא.

במילונים: כעני, החווה – פִּלְצוֹר; אבר־שושן – פִּלְצוֹר; גור – פִּלְצוֹר, פִּלְצוֹר.

מסורת תימן: פִּלְצוֹר, פִּלְצוֹר, פִּלְצוֹר.

ב. המילה אֶבְיָר, אֶבְיָר מקורה בפרסית efzar; בערבית: abzar. לעברית (החדשה) היא נשאלה מן הארמית, כגון סנהדרין עד ע"ב: "אינהו וכל אבזריהו"; מנחות עד ע"ב: "עולה וכל חבירתא [ני"א: אביזרחא]".

במסורות העדות ההגיייה היא בתנועת i בב"ית: כגון אֶבְיָרִיחוּ, אֶבְיָרְתָא (מסורת תימן, לפי

ניקוד הרב עמר); הצירוף "אביזרייהו דעבודה זרה" וכן הצורה אביזרייהו בשו"תים - ספרדיים ואשכנזיים כאחד.

במילון לוי: אַבְיָרָא, אַבְיָרָא; דלמן: אַבְיָרָא; יאסטרוב: אַבְיָרָא, אַבְיָרָא. במאגר המונחים: אַבְיָר בלבד (החל במונחי טלפון התרפיט וכלה במונחי פסיכולוגיה התשנ"ז).

במילונים: אבֶרְשׁוֹן והחווה - אַבְיָר וגם אַבְיָר.

ג. במקרא המילה מְהוֹרָה באה רק ברבים: "בְּמְהוֹרֹת" (תחלים קמ, יא). בכללי נטיית השם (החולם, כלל ז) בא השם מְהוֹרָה מְהוֹרָה. במאגר המונחים שלוש צורות: מְהוֹרָה (ארכאולוגיה התש"ב), מְהוֹרָה (תרבות הגוף התשכ"ב), מְהוֹרָה (הנדסת דרכים התש"ן).

במילונים: אבֶרְשׁוֹן מביא שני ערכים: מְהוֹרָה; מְהוֹרָה (צורת משנה מן מהמורה); בֶרְ יחודה: מְהוֹרָה; רב-מילים: מְהוֹרָה (צורה נדירה יותר: מהמורת; רווח בצורת הריבוי: מהמורות); כנעני: מְהוֹרָה, מְהוֹרָה.

5. נְסוּיִים

צורת הרבים של שם התואר נְסוּיִ תיכתב נְסוּיִים (בשלוש יו"דים; גם בכתב חסר הניקוד).

6. נטיית קְנָסָה, מִינְקָה (חריגים לכללים ב-ג בכללי הסגול) נטיית השם קְנָסָה - קְנָסָה, קְנָסָה (חריג לכלל ב בכללי הסגול) נטיית היחיד של השם מִינְקָה - מִינְקָה (חריג לכלל ג בכללי הסגול).

רקע

כלל ב בכללי הסגול עוסק בשמות בעלי ארבע אותיות ומעלה שהסופית בהם תי"ו הנקבה ושתי הברותיהם האחרונות מנוקדות בסגולים: בנטיית היחיד בא פתח כנגד הסגול הראשון ושווא כנגד הסגול השני. בצורת הרבים בא קמץ כנגד הסגול הראשון, והוא משתנה לשווא לפי שינויי ההטעמה, למשל: מְשֻׁמְרֵי מְשֻׁמְרֹת מְשֻׁמְרֹת, מְזַרְזֵי מְזַרְזֹת מְזַרְזֹת [-].

כלל ג בכללי הסגול עוסק בשמות שצורתם כשל השמות המנויים בכלל ב, והם צורות נקבה של משקלים זכריים: נטייתם ביחיד כנטיית השמות בכלל ב, וברבים כשל השמות הזכריים. למשל: דוֹבְרֵת דוֹבְרָה, מְגִידָה מְגִידוֹת.

קְנָסָה

הן לפי לוח השמות של ברקלי הן לפי מילון אבֶרְשׁוֹן נטייתה כמוה כנטיית גְּבֵרָה, פְּלֶשֶׁת - בחיריק ולא בפתח.

בשמות אחרים במשקל זה, דוגמת גְּבֵרָה, קְצִיפָה (=קציפה; עברית חדשה) שאף אותם מביא ברקלי בנטייה בחיריק, שאלת הנטייה תאורטית בלבד משום שאינם משמשים, ואין בעיה להכניסם לגדר כלל ב האמור (נטייה בפתח). שמות אחרים במשקל זה במונחי האקדמיה: יִתְרָה, פְּחָתָה.

מִינְקָה

במקרא: מִינְקָה (בראשית לה, ח) מִינְקָה (שם כד, נט) מִינְקָה (מלכים ב יא, ב ועוד). עוד צורות בינונית המשמשות היום: (זכוכית) מְגִדָּה, מְגִדָּה (עתידות), (ארוחה) מְפַסְקָה. בספק: מְבִדָּה (=מחיצה מתקפלת).

השאלה הייתה אם להוציא מן הכלל את הצורה מִינְקָה בלבד או אם ללמוד מן הפרט אל הכלל ולנסח כלל לנטיית צורות הבינונית מְפַעְלָה של בניין הפעיל. הוחלט להוציא מן הכלל את השם מִינְקָה בלבד. בנימוקים שעלו - הקושי שבהבחנה בין צורות מְפַעְלָה שמניות

לצורות מִפְעֵלָת בִּינוּנִי יחידה; העובדה שלמעשה היום מִיִּנְקוֹת היא דוגמה יחידה לנטיית צורת מִפְעֵלָת – בינונית של הפעיל; הצורה מִפְרָתוּ (בפנתח, לצד מִפְרָתוּ) בלשון חכמים.

7. נטיית תְּכַלֵּת

השם תְּכַלֵּת נוטה בחיריק בכ"ף (על פי כללי נטיית משקל פֻּעַל).

רקע

בחערות לרשימת המילים במשקל פֻּעַל באה החערה: "גם חשמות שְׁחַלֵּת, תְּכַלֵּת ניקודם בצירי ובסגול (בדומה למשקל פֻּעַל)".

נטיית משקל פֻּעַל (לפי כלל כא בכללי הצירי): בנטיית היחיד בא חיריק כנגד הצירי, וכשפי הפועל היא אהח"יע לפי רוב בא סגול כנגד הצירי. מכאן שנטיית תכלת בחיריק ונטיית שחלת בסגול (שְׁחַלֵּתִי, שְׁחַלֵּתִי).

על נטיית שְׁחַלֵּת אין חולק, אך בנטיית תְּכַלֵּת חלוקות הדעות: ברקלי – תְּכַלֵּתִי (י"א תְּכַלֵּתִי); כנעני, אבן שושן – תְּכַלֵּת – תְּכַלֵּתִי, תְּכַלֵּתִי.

הוועדה החליטה כי מאחר שמדובר בנטייה נדירה, היא תהיה על פי הכלל – בחיריק בכ"ף.

8. ניקוד ראשי תיבות (השלמה)

התנועה שלפני אות דגושה בסוף מילה תהיה קמץ (למשל שָׁפַּ), אלא אם כן יוחלט אחרת במילים לועזיות.

רקע

השאלה הובאה לישיבת המליאה רנח לצד שאלות נוספות על ראשי תיבות. הצעת הוועדה הייתה שלא לנקד את המילה המתקבלת, אלא רק את האות הדגושה שבסופה. המליאה לא קיבלה החלטה בעניין זה, והוועדה התבקשה לשקול שוב את הצעתה.

[הערת העורך: בישיבת המליאה רעב (י"ז באדר ב' התשס"ה, 28 במארס 2005) במסגרת הדיון בתעתיק מלועזית לעברית הוחלט שהתנועה שלפני דגש באותיות בכ"פ תהיה תנועה קטנה (כאילו הדגש הוא דגש חזק). לאור זאת תוחזר השאלה לוועדת הדקדוק.]

מ' בר-אשר: חלקה השני של ההודעה למליאה כולל החלטות שלא נתקבל עליהן ערעור, והן מתאשרות בזה במליאה.

אושרה בלא דיון הודעת ועדת הדקדוק.